

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM
Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola kiadványai

Ami a kultúrákat összeköti

1.

Válogatott tanulmányok a 2003-as
The Unifying Aspects of Cultures
konferencia résztvevőitől

Szerkesztette
Híma Gabriella

Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola

2004

Tartalom

A kötet

Dunamelléki Református Egyházkerület,

^a
Károli Gáspár Református Egyetem,

és a
Gáspár Hallgatói Egyesület
támogatásával készült.

Köszönjük!

Szerkesztette:

Hima Gabriella

Lektorálták:

Fülöp Éva

Fülöp József

Szommer Andrea

Téchnikai szerkesztő:

Kovács Tibor

Sorozatterv, borító, tipográfia és tördelés:

Váradi Ferenc

© Szerzők, 2004 (A szerzők részletes listája a kötet 237. oldalán található.)

© Hima Gabriella, 2004

ISSN 1785-8771

ISBN 963 8392 67 3

HIMA GABRIELLA	7
Sorozati előszó: <i>Ami a kultúrákat összeköti</i>	
HIMA GABRIELLA	13
Előszó: <i>Narráció az irodalomban és a történelemben</i>	
I. Nemzeti kultúrák konfrontációja	
HIMA GABRIELLA	17
<i>A háború mint konfliktus és kontaktus: Gárdonyi Géza Egri Csillagok című regénye posztkoloniális aspektusból</i>	
KOVÁCS TIBOR	27
<i>Viselkedési normák konfliktusa Szerb Antal Pendragon-legendájában</i>	
SZOMMER ANDREA	39
<i>Műltismerlet és én-elbeszélés (Szerb Antal: Utas és holdvilág)</i>	
FÜLÖP ÉVA	51
<i>Az identitás keresése, identitástudat Márai Sándor: Egy polgár vallomásai című regényében</i>	
NEMEH DIANA	61
<i>Identitás és alteritás Kosztolányi Dezső Pacsirtájában</i>	
SZÁSZ FERENC	69
<i>Franciák és németek Fritz von Unruh Flügel der Nike című útirajzában</i>	
II. Szociális és nemi idegenség	
VÁRADI FERENC	83
<i>Kulturaközi-interakció forogatókönyvek (Ernest Hemingway Bérnyilkosok és Mórtyc Zsigmond Barbárok című elbeszéléseinek összehasonlító elemzése)</i>	
SÁRAI SZABÓ LINDA	109
<i>Esterházy Péter: Egy nő A nő mint idegen</i>	
DILEK DIRENC	119
<i>Az összetett déli elbeszélés Zora Neale Hurston Their Eyes Were Watching God című művében</i>	

Ami a kultúrákat összeköti

DOKTORI ISKOLÁNK PROGRAMJA NEMZETKÖZI
EGYÜTTMŰKÖDÉSSEN

SOROZATI ELŐSZÓ

III. Önazonosság és önidgenség AYLIN ATTILA

A történelem narratívizációja
Graham Swift *Lápvilág* című regényében

FÜLÖP JÓZSEF

Önismeret és önazonosság
Hamvas Béla *Karneváljában*

133

144

IV. Fikció és tényrekonstrukció elméleti megközelítésben SZABÓ TÜNDE

A történelmi és irodalmi diskurzusok
dinamikus modellje

155

BOKA LÁSZLÓ
Emlékezet vs. Textus, Kultúra vs. Kánon.
Alkotni, tárolni, illetve visszanyerni
az irodalmat az irodalomtörténet által

161

HANSÁGI ÁGNES
Identitás és identitásprezentáció
A közösségi és személyes identitás történetisége
Mánai Sándor *A gyertyák csonkig égnék* című regényében

173

V. Rekonstrukció és fikció a történettudományban CSOMA ZSIGMOND

A bor Kelet- és Közép-Európa
kulturális kapcsolataiban és konfliktusaiban

205

KÓSZEGHY MIKLÓS
Görög és egyiptomi elemek
Eljasib archívumában

211

SZLÁVIK GÁBOR
Görög városok és hellénizált helyi közösségek
a római Nyugat-Kis-Ázsiában –
Az olívaolaj-impórt mint a kulturális kapcsolatok eszköze

219

A kötet szerzőinek listája

237

A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának 2004-ben induló Doktori Iskolája sorozat indítását tervezi. Évente kiadandó köteteinkben az Iskola oktatóinak és hallgatóinak tudományos műhelymunkáit szeretnénk megjelentetni. A szerzői gárda természetesen nyitott mindazon Iskolán kívüli kutatók felé is, akiknek munkássága tartósan vagy átmenetileg összekapcsolódik valamely kutatási programunkkal. Így ebben a kötetünkben is szerepel három olyan „külsős” hallgató illetve doktorandusz, aki nem a Károli Gáspár Református Egyetemen tanul, de velünk közös szekcióban szerepelt a 2003. évi bécsi konferencián. Jelen első kötetünk ugyanis azokból az előadásokból tartalmaz válogatást, melyeket Doktori Iskolánk néhány oktatója és leendő hallgatója a bécsi Austria Centerben 2003. novemberében a *The Unifying Aspects of Cultures* (Ami a kultúrákat összeköti) címmel rendezett konferencián tartott. Ez a 2003. évi konferencia tematikailag és szervezettelileg folytatása volt a 2002. decemberi *The Contemporary of the Non-Contemporary* (A nem egyidejű egyidejűsége) című, ugyancsak az Austria Centerben megrendezett konferenciának, melyen hallgatóink tapasztalatszerzés céljából már részt vettek. Felkészülésük a nemzetközi tudományos életbe való belépésre tulajdonképpen már akkor elkezdődött. 2003. évi tudományos debütálásuk – ráadásul mindjárt egy rangos nemzetközi fórumon – véleményem szerint azt bizonyítja, hogy a Károli Egyetem Összehasonlító Irodalmi Tanszékén egyre határozottabban körvonalazódik egy olyan irodalom- és kultúratudományi műhely, melyre Doktori Iskolánk a jövőben épülhet.

A kötetbe azokat az irodalmár és történész kollégákat és hallgatókat hívtuk meg, akik az általam vezetett *Narration in Literature and Writing History* (Narráció az irodalomban és történetírásban) elnevezésű szekcióban tartottak előadást. A szekció, mint azt címe is mutatja, Doktori Iskolánk egyik elsődleges prioritású témájával, nevezetesen az irodalomtudomány

SOROZATI ELŐSZÓ

Az identitás keresése, identitástudat

Márai Sándor: Egy polgár vallomásai című regényében

„Engem, aki zornaliszta vagyok [...], hosszú ideje izgat az a vállalkozás, hogy a magam zornaliszta eszközeivel könyvet írjak a szülővárosomról, gyermekkoromról, első élményeimről, s e vállalkozás során megkeressem azokat a hibákat, ahol gyermekkorom elromlott vagy eligazodott - ha egyáltalán történt ilyen hiba -, nem valami új irodalmi ötlet ez, de szegény ember vízzel főz, s akinek nem telik másra, érije be azzal, hogy könyvet ír arról, ha már ilyen a kedve, amit megélt, látott, hallott, tapasztalt.”¹

Márai Sándor 1927-ben vetette papírra e sorokat, ám az ezen ötlet alapján megszületett műve, az *Egy polgár vallomásai* csak 1934-ben látott napvilágot. Hét évnek kellett ahhoz elteltie, hogy Máraiban a téma és az anyag, a megélt események és a forma összeolvadjon teljes egészé. Márai Sándor, a nemcsak Magyarországon, hanem külföldön is méltan ismert és elismert író, talán legszemélyesebb műveként tarthatjuk számon az *Egy polgár vallomásait*. Műve műfajilag több kategóriába is besorolható, magában foglalja a vallomás és a regényes önéletrajz fontosabb jellegzetességeit.² Címválasztása, a „vallomás” természetstertüleg utal a vallomásirodalom hagyományaira s így Augustinus vallomásaira is. Ágoston kettős értelemben használja a latin „confiteor” igét és annak főnévi származékát. Ez etimológiai szempontból annyiban fontos csupán, hogy Ágostonhoz hasonlóan Márai is (bár a latin confiteor nem azonos a magyar vallomás szóval) kétféle jelentésben, azaz ’meggyón’ és ’magasztal’ értelemben alkalmazta a vallomás kifejezést: nemcsak életének eseményeit gyónta meg, hanem ugyanakkor fel is magasztalta a polgárságot, mintegy maradandó mementőt állítva neki.³

1. Párizsi Napló. Zornaliszta freudizmus. Újság 1927. május 1.

2. Vö.: LÖRINCZY Huba: *Egy cipészivadék tanuló- és vándorévei*, 114.

3. Vö.: RÓNAY László: *Márai Sándor*, 161.

6 Szerb Antal: *Utazás és holdvilág*. Magvető Kiadó, 1994. 7-8.

5 MADARÁSZ Imre: *Vonzódások és választások in Akiktől eloptádk az időt*. Szerb Antal emlékezete. Budapest, Kairosz Kiadó, 2002.

4 Uo.

3 SZERB Antal: *A világirodalom története*. Előszó. Magvető Kiadó, 1941.

2 SZENTKUTHY Miklós: *Szerb Antal*. in *Történelmi pálcák*. Kritikák Szerb Antaltól 1926-1948. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999.

1 ERDŐS Jenő: *Fiatalkor Magyar írók III.: Szerb Antal*. in *Történelmi pálcák*. Kritikák Szerb Antaltól 1926-1948. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999.

nyelvű szerelem dadog" (199), sosem bírhatunk igazán egy másik nyelvet, s idegen nyelven nem lehet írni sem, csak anyanyelvünkön, s csak az anyanyelv által mondhatjuk el, kik is vagyunk valójában.

Nem tehetett mást tehát, minthogy visszatért a csonka szülőhőbe. Ez ugyanúgy a sorsa lett, mint az, hogy írót válnon. Ahhoz, hogy megtudja, ki is ő valójában, el kellett szakadnia otthonról hosszú időre, hogy aztán visszatérhessen anyanyelve földjére. „Berzsenyire emlékeztem és mellékesen gondoltam, mint aki hosszú és céltalan csavargások után hazaért: „Itt akarok meghalni.” (372)

Az már a sors különös tragédiája, hogy ez az egyszerűnek vélt óhaja nem teljesülhetett. Emigrációba kényszerült és ott is halt meg, miután negyven évig távol volt otthonától, szülőföldjétől. Az *Egy polgár vállomását egy lélek útját mutatja be önmagához kivételes módon. S ha a szerző nem is vált másná, nem lett franciává, angollá, vagy németté, elsősorban magyar maradt, műve azonban az európai, s így a világirodalom részévé, nagyszerű darabjává vált.*

FELHASZNÁLT IRODALOM

- KAKUSZI B. Péter: *Márai Sándor és Németország*. Pécs, Pro Pannonia, 2001.
LÁNG Gusztáv: *Kivándorló irodalom*. Kolozsvár, Komp-Press Kiadó. Korunk Baráti Társaság, 1998.
LŐRINCZY Huba: *Egy cipészrevadéknak tanuló- és vándorévei*. In: „Személyiségnek lenni a legtöbbször”: Márai-tanulmányok. Szombathely, Savaria University Press, 1993.
MÁRAI Sándor: *Egy polgár vállomásai*. Helikon Kiadó, 1998.
MÁRAI Sándor: *Párizsi Napló. Zsummaliszta freudizmus*. In: Újság, 1927. máj. 1.
PATAKI Ferenc: *Életrajztörténet és identitás*. Budapest, Osiris, 2001.
RÓNAY László: *Márai Sándor*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1990.
TENGYELI László: *Életrajztörténet és sorseselemény*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 1998.

Identitás és alteritás Kosztolányi Dezső Pacsirtájában

Kosztolányi Dezső *Pacsirta* című regényével kapcsolatban az identitás és az alteritás relációit vizsgálva Sátrszeget teszem megfigyelésem tárgyává: a regényben, valamint a közös helyszín miatt kapcsolódó novellában (Bácska) megmutatózó kulturális különbséget, a nemzeti identitás kérdését és az ehhez integrálható történelmi struktúrák szerepét, jellegét. Előszőr néhány szó a korra jellemző, bizonyos fokig ma is érezhető, művelődéstörténeti helyzetről.

A tizenkilencedik század (a regény ideje) folyamán alakult ki, nyugati mintára, a magyar főváros, óriási különbséget mutatva az ország többi részével szemben. Az eltérés Budapest és a vidék között hasonló mértékű, mint a nyugat-európai országokkal szembeni lemaradásunk. Ez megmutatkozott az infrastruktúrában, a kulturális fejlődésben, valamint a közállapotokban is.

Kosztolányi Sátrszege (mind a regényben, mind a Bácska című novellában) is ezeket az állapotokat mutatja. A város megjelenő terei közvetve a lakosok belső értékeinek (vagy épp értékhiányának) vehikumulái is egyben. A város poros utcái, lepusztult épületei, főtere és annak üzletei, a piac képe mind a lakók személységét, lelki alkátát jelentik meg. A *Pacsirtában* szereplő Sátrszeg, ahogy a darabban is elhangzik: „csúf, csúf csakugyan”. Elhagyott, elmaradott település, egyetlen aszfaltos utca és a csatornázás hiánya mutatja fejletlenségét. A főtéren megtalálható minden, ami a városi művelődéshez, fejlődéshez kell: színház, kaszinó, étterem, kávéházak és üzletek; van zenetanoda és könyvtár is a településen, még sincs semmi, ami nevezetesség lehetne. A vidéki lét kisszerűsége, a provincializmus bemutatása a kisváros legfontosabb attribútumával válik teljessé: az itteni élet alapja a megszokás. A főtéren, mivel minden út oda vezet, szinte színpadként funkcionál, és óramű pontossággal jelennek meg a szereplők.

A lakók számára a héten két fő esemény van: a vasárnap, amikor a társadalmi élet előszőr is a csöndesmisén, később az éttermekben pezseg, és a

akrusa által válik érzékelhetővé. A tény, hogy a művekben olvasvalami körül bemutatásra, ami a priori másleányegysége, idegen világbélisége miatt szükségyszerűen ismeretlen (és megismerhetetlen) belső mechanizmusok alapján működik, az irodalomelméleti és esztétikai szempontok mellett az önmaguk sajátos voltában megvizsgált művek esetében is kellőképpen megindokolja belülről, sőt, esetünkben egymás felől is mindazokat a már megnevezett és ismertett prózapoétikai sajátosságokat, melyek a két mű elbeszéléstechnikájában, cselekményének, motívumainak és nyelvezetének szintjén jelentkeznek.

SÁRAI SZABÓ LINDA

Esterházy Péter: Egy nő

A nő mint idegen

A nő mint idegen, mint eszköz, mint tárgy, mint tükör jelenik meg a szövegben, akin keresztül megtapasztaljuk a férfira jellemző entitást, hogy milyen magatartással viseltetik a nővel szemben, valamint hogy a nőknek milyen kapcsolata van ezzel a férfivel. Mind a nőkről, mind a férfiakról felhívó információjához jutunk, kommentárokat – melyek nagyrészt a nővel való bánásmódról, a férfinak a nőhöz való viszonyáról, valamint a férfi nőkről alkotott véleményéről árulkodnak – csak a férfítől kapunk.

A mű címe *Egy nő*. A könyv hátoldalán maga a szerző biztosít minket arról, hogy a könyv ténylegesen egy nőről szól. Bár Esterházy könyvének ezt a címet adta, az mégsem a nőkről szól, hanem a férfiről, aki ezeket a nőket megfigyeli. Ez abban is megmutatkozik, hogy az egész műben egyetlen diaológust sem, csakis monológokat találunk, melyek a férfi szájából hangznak el. A mű címének funkciója a diskurzus szűkítése. Elbeszéléstechnikai mértékben. A férfi egyes szám első személyben meséli el szerelmi kalandjait, mi is az ő szemével szemléljük a bemutatott nőket, és csak is ebből a szemszögből tapasztalhatjuk meg az eseményeket.

A női olvasók a maskulin szereppel azonosulhatnak és így önmagukat tárgyként vehetik szemügyre. A másik alternatíva számukra a női szereppel való azonosulás lenne. Így végül a férfi tekintetén keresztül tárgyként jön létre a női subjektum, azaz a másság nyelve nem kap teret a műben, melyet Kulcsár-Szabó Ernő is kifogásol.

Ezért is fontos a kérdéssel, mely szerint a szöveg egyetlen nőről, vagy pedig általánosságban a nőkről szól. Amennyiben az elbeszélő csupán csak egy nőről szólna, akkor ez a nő karakterisztikusabb vonásokkal rendelkezne, egyetlenségét határozott névelővel kellett volna jelölnie. Más nézőpontból az *Egy nő* megjelenés nem problematikus, hiszen alapjában véve az emberiség két részre osztható: férfira és nőre; és a sok millió nő árán jutha-

1. PALKÓ GÁBOR, 1996, 88.